

Streszczenie

Konstytucyjne prawo do sądu, stanowiące jeden z niezbędnych elementów prawidłowego funkcjonowania państwa, kreuje dyrektywę tworzenia aktów normatywnych o odpowiedniej treści. Dbając o jego realizację, ustawodawca powinien zabezpieczyć jednostce możliwość korzystania z prawnych środków ochrony naruszanych praw i dochodzenia roszczeń z nich wynikających oraz istnienie pełnych gwarancji procesowych, umożliwiających korzystanie z tych środków. W związku z powyższym przepisy Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w szczególności art. 45, nakładają na prawodawcę obowiązek konstrukcji Kodeksu postępowania cywilnego w sposób zapewniający rzeczywistą ochronę interesu jednostki.

Przenosząc treść konstytucyjnego prawa do sądu na grunt postępowania sądowego w sprawach cywilnych, należy przyjąć, że jego celem jest osiągnięcie sprawiedliwego rozstrzygnięcia w warunkach rzetelnego postępowania cywilnego. Do niezbędnych elementów warunkujących przeprowadzenie prawidłowego postępowania należą przesłanki procesowe, w tym zdolność procesowa, stanowiąca niezbędny przymiot uczestników tego postępowania.

Są jednak sytuacje, w których zdolność procesowa określonych osób doznaje ograniczeń, w następstwie których nie są one w stanie korzystać z dobrodziejstw związanych bądź z przyznaniem, bądź z jej posiadaniem. Ograniczenia te mogą wynikać wprost z przepisów prawa albo z pewnych zdarzeń faktycznych i mają istotne znaczenie z punktu widzenia możliwości wszczęcia i oceny prawidłowości toczącego się postępowania, a także trwałości wydanego w wyniku rozpoznania sprawy rozstrzygnięcia. W takich przypadkach znajdują zastosowanie przepisy regulujące instytucje kuratorów.

Powszechnie przyjmuje się, że kuratela pełni doniosłą rolę w zakresie obrony praw zastępowanego oraz realizacji zasady równości, gdyż działanie kuratorów ma istotne znaczenie dla korzystania przez ten podmiot z określonych środków procesowych. Instytucje kuratorów, poza zapewnieniem właściwej ochrony praw zastępowanego, wpływają również na przebieg postępowania cywilnego, a więc także na sytuację procesową innych osób będących jego uczestnikami.

Celem badawczym rozprawy doktorskiej była kompleksowa analiza przepisów, w oparciu o które w postępowaniu cywilnym działają liczni kuratorzy oraz ocena, w jaki sposób ich istnienie oraz podejmowane czynności przekładają się na realizację

prawa do sądu uczestniczących w nim podmiotów. Urzeczywistnieniu stawianego celu badawczego posłużyły m.in. rozważania dotyczące możliwości wyodrębnienia wspólnych cech kuratorów oraz celu wprowadzenia regulacji normujących instytucje kuratorów.

Instytucje kuratorów są niezwykle różnorodne, ponieważ podstawę ich ustanowienia stanowią przepisy wielu aktów normatywnych. z tej przyczyny realizacja założonych celów badawczych wymagała ich usystematyzowania. Dokonana analiza prawna norm regulujących poszczególnych kuratorów, umożliwiła wyodrębnienie ich elementów wspólnych, dokonane w oparciu o ustalenie, jakie braki w zdolności procesowej są uzupełniane przez ich działanie w cywilnym postępowaniu rozpoznawczym. W związku z powyższym w pracy przyjęto podział omawianych instytucji na kuratorów dla osób niezdolnych procesowo, kuratorów dla podmiotów mających pełną zdolność procesową oraz kuratorów o innych celach, niż uzupełnienie braków w zdolności procesowej. Zastosowany podział pozwolił nie tylko uporządkować wiedzę dotyczącą poszczególnych kuratorów, ale również stanowił podstawę do formułowania wniosków i analiz w kontekście realizacji prawa do sądu określonych podmiotów, biorących udział w postępowaniu cywilnym.

Praca została podzielona na trzy rozdziały. Rozdział pierwszy, którego celem było omówienie prawa do sądu w postępowaniu cywilnym, ukazuje istotę jego znaczenia w systemie prawa w ogólności, z uwzględnieniem jaki wpływ na kształtowanie jego treści, miały regulacje zawarte w aktach międzynarodowych oraz orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego i Europejskiego Trybunał Praw Człowieka. Ponadto przedstawia proceduralny aspekt prawa do sądu oraz zakres ochrony cywilnoprocesowej mieszczący się w jego ramach, jak również służące jego realizacji zasady i przesłanki procesowe, w szczególności zdolność procesowa. W rozdziale drugim wskazane zostały podstawy ustanawiania kuratorów, zakres oraz przyczyny i cel ich występowania w tym postępowaniu. Celem rozdziału trzeciego było dokonanie, w oparciu o treści zawarte w poprzednich częściach pracy, dogłębnej analizy odnoszącej się do wpływu ustanowienia kuratora na przebieg postępowania cywilnego. Dlatego też prezentuje on zasady funkcjonowania kuratorów w poszczególnych etapach postępowania, jak również wpływ ich istnienia na sytuację procesową podmiotów biorących w nim udział.

Dokonana analiza przepisów stanowiących podstawę ustanowienia kuratorów uzasadnia twierdzenie, że instytucje te stanowią odstępstwo od samodzielnego działania

określonych podmiotów w postępowaniu cywilnym, a tym samym przekładają się na realizację ich prawa do sądu w tym postępowaniu. Poszczególni kuratorzy uzupełniają występujące u tych podmiotów braki w zdolności procesowej, a tym samym umożliwiają uruchomienie postępowania cywilnego, prawidłowe jego ukształtowanie bez narażania się na wystąpienie wad nieważności oraz w konsekwencji pozwalają na wydanie prawomocnego rozstrzygnięcia. W związku z powyższym, instytucje kuratorów stanowią wyraz realizacji przez państwo obowiązku odpowiedniego ukształtowania procedury cywilnej, co z kolei stanowi urzeczywistnienie prawa do sądu określonego w art. 45 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

Podjęte w pracy rozważania pozwoliły na przyjęcie stanowiska, że instytucje kuratorów przewidziane w przepisach prawa materialnego i procesowego stanowią gwarancję realizacji prawa do sądu nie tylko zastępowanego, ale również innych osób uczestniczących w cywilnym postępowaniu rozpoznawczym. Istnienie tych instytucji w istotny sposób determinuje sytuację procesową przeciwników zastępowanych, ponieważ z ich perspektywy również umożliwia prowadzenie postępowania z udziałem podmiotów doznających ograniczenia w zdolności procesowej, gwarantuje prawidłowe jego ukształtowanie bez narażania się na wystąpienie wad nieważności oraz w konsekwencji pozwala na wydanie rozstrzygnięcia, niepodlegającego wzruszeniu w drodze skargi o wznowienie postępowania.

Zwracając więc uwagę na znaczenie instytucji kuratorów dla sytuacji procesowej przeciwnika osoby zastępowanej, przez termin *kurator* na gruncie procedury cywilnej należy rozumieć podmiot ustanawiany w oparciu o przepisy prawa materialnego lub procesowego, powoływany przez sąd w ściśle określonych sytuacjach, którego celem jest umożliwienie wszczęcia, prowadzenia i zakończenia postępowania o określonym przedmiocie z udziałem osób doznających ograniczeń w zdolności procesowej. Przyjęcie takiej definicji na określenie *kuratora* akcentuje jego doniosłe znaczenie, gdyż jego działanie nie tylko zapewnia ochronę praw osoby zastępowanej, poprzez urzeczywistnienie zasady równości, ale również gwarantuje realizację prawa do sądu innych podmiotów biorących udział w cywilnym postępowaniu rozpoznawczym.

Realizacja założonych celów badawczych potwierdza tezę, że instytucje kuratorów stanowią gwarancję realizacji prawa do sądu nie tylko zastępowanego, ale również innych osób uczestniczących w cywilnym postępowaniu rozpoznawczym, rozumianego jako prawo dostępu do sądu, prawo do prawidłowo ukształtowanej

procedury oraz prawo do wyroku. Niemniej jednak wskazać należy, że urzeczywistnienie konstytucyjnego prawa do sądu następuje wyłącznie wówczas, gdy przepisy regulujące instytucje kuratorów są stosowane w odpowiedni sposób. Tylko bowiem prawidłowe i uzasadnione ustanowienie kuratorów, jak również właściwa realizacja przez nich obowiązku czynnego działania w postępowaniu cywilnym, mogą zapewnić pełną realizację tego prawa.

Mając również na uwadze zakresy działań przewidzianych dla poszczególnych kuratorów, uznać należy, że w zależności od podstawy prawnej określającej granice podejmowanych przez nich czynności, funkcja gwarancyjna tych instytucji w realizacji konstytucyjnego prawa do sądu podlega stopniowaniu. Gradacja ta wyraża się właśnie przez rodzaj czynności, do podejmowania jakich są uprawnieni kuratorzy, co z kolei przekłada się na kategorie spraw, w jakich mogą oni działać w cywilnym postępowaniu rozpoznawczym. Powyższe rzutuje również na granice realizacji prawa do sądu, rozumianego jako prawo dostępu do sądu, gdyż zakresy działań kuratorów decydują o tym, w jakich sprawach może w ogóle być prowadzone postępowanie z ich udziałem.

Analiza przepisów, w oparciu o które w postępowaniu cywilnym działają kuratorzy, prowadzi do konkluzji, że normy te nie są wolne od wad. Wynikają one przede wszystkim z niejasności zawartych w nich sformułowań oraz związanych z nimi wątpliwości w zakresie uprawnień kuratorów do podejmowania określonych czynności procesowych w postępowaniu cywilnym. Dlatego realizacja założonych celów badawczych umożliwiła także wysunięcie odpowiednich wniosków w zakresie sposobu uregulowania obowiązujących norm prawnych dotyczących instytucji kuratorów oraz przedstawienie propozycji możliwych zmian w tych regulacjach. Postulaty te ukierunkowane są na pełniejszą realizację prawa do sądu w cywilnym postępowaniu rozpoznawczym z wykorzystaniem instytucji kuratorów, jako gwarantów zapewniających jego urzeczywistnienie nie tylko po stronie zastępowanych, ale również ich przeciwników.

Niezależnie od zdiagnozowanych trudności związanych ze stosowaniem przepisów normujących instytucje kuratorów uzasadnione jest twierdzenie, że wprowadzając je do porządku prawnego ustawodawca zadbał o właściwe ukształtowanie procedury cywilnej, umożliwiając przeprowadzenie postępowania sądowego w przypadkach mogących wykluczać dochodzenie i obronę praw przed organem wymiaru sprawiedliwości. Tym samym zapewnił urzeczywistnienie jednego z fundamentalnych praw człowieka, jakim jest prawo do sądu.